

UDK 821.163.6.09-2Božič P.

DOI 10.51937/Amfiteater-2025-1/142-159

Povzetek

Peter Božič je bil slovenski dramatik, čigar najpomembnejše igre so nastale na začetku njegove kariere, med letoma 1955 in 1961. To pisanje je močno povezano z Odrom 57, ki je predstavljal opozicijo takrat prevladujočemu slogu socialističnega realizma v Jugoslaviji. Mladi dramatik, režiserji in igralci so iskali nove načine izražanja, ki so se opirali na eksistencialistično filozofijo, Artaudovo gledališče in modernistično literaturo.

Vendar je Peter Božič na vprašanje o vplivih na svoje delo odgovoril: »Ko sem pisal *Človeka v šipi* [njegova prva igra, op. a.], sem se naslanjal na lastne življenjske izkušnje, ne da bi vedel, da je ta oblika pravzaprav avantgardno gledališče. Šele pozneje, ko sem prvič videl Ionesca na odru, sem spoznal, da je to ta.« In ko pozneje pojasnjuje vpliv Becketta in Ionesca na svoje igre, priznava, da sta bila zanj pomembna v »kulturnem smislu. Vendar pa je na vsebino mojih iger veliko močnejše vplivala vojna. Med vojno so vse moje vrednote razpadle na koščke.«

Kako pristen je bil razvoj avantgardnega gledališča Petra Božiča na evropskem obrobju? V kolikšni meri ga lahko primerjamo z deli Becketta in Ionesca?

To razmerje med centrom v Franciji in slovensko periferijo razprava analizira s primerjavo med zgodnjimi dramami Petra Božiča ter deli Becketta in Ionesca, ki jih je Božič videl ali bral v Sloveniji – *Plešasto pevko* in *Učno uro* Ionesca ter *Čakajoč Godota* in *Konec igre* Becketta.

Ključne besede: Peter Božič, Eugène Ionesco, Samuel Beckett, drama absurda, avantgarda

Gašper Troha je doktoriral na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s sociologijo literature, zlasti sodobne svetovne in slovenske dramatike in gledališča. Je raziskovalec na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani ter direktor Slovenskega gledališkega inštituta. Objavljal je v številnih domačih in mednarodnih znanstvenih revijah. Skupaj z Vaneso Matajč in Gregorjem Pompetom je soavtor knjige *History and its Literary Genres* (Cambridge Scholars Publishing, 2008). Je tudi urednik in avtor knjig *Literarni modernizem v »svinčenih« letih* (Literary Modernism in the "Leaden" Years, Študentska založba, 2008) ter *Lojze Kovačič: življenje in delo* (Lojze Kovačič: Life and Work, Študentska založba, 2009). Leta 2015 je izdal monografijo *Ujetniki svobode* (Aristej), leta 2025 pa monografijo *Slovenska dramatika in tuji vplivi po letu 2000* (Beletrina).

gasper.troha@guest.arnes.si

Peter Božič in vprašanje avtentične gledališke avantgarde v Sloveniji v drugi polovici 20. stoletja

Gašper Troha

Slovenski gledališki inštitut in Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Univerza v Ljubljani

Razprava obravnava vpliv in vlogo Petra Božiča v razvoju avantgardnega gledališča v Sloveniji v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja¹. Božič je bil pomembna osebnost eksperimentalnega gledališča, povezana predvsem z Odrom 57. Njegove zgodnje drame se umeščajo v evropsko avantgardo, a je nanje pomembno vplivala tudi njegova osebna izkušnja druge svetovne vojne.

Po drugi svetovni vojni je bila v Jugoslaviji kulturna produkcija v veliki meri pod vplivom socialističnega realizma, ki je poudarjal optimistično vizijo prihodnosti, slavil komunistične ideale in vzdrževal jasne moralne dihotomije. Božič je bil eden izmed tistih, ki so zavrnili enostranski prikaz resničnosti in v svojih dramah raziskovali deziluzijo, eksistencialno tesnobo in fragmentirano obliko pripovedi.

V igrah *Zasilni izhod* (1957), *Križišče* (1957) in *Vojaka Jošta ni* (1961) Božič zavrača idealizirano prihodnost in poenostavljene moralne binarnosti, ki so bile značilne za socialistični realizem. Njegovo delo zaznamujejo pesimizem, kaos in negotovost, ki so tesno povezani z njegovimi osebnimi izkušnjami iz otroštva med vojno, ko je bil pri dvanajstih letih priča bombardiranju Dresdna. Ta izkušnja je trajno zaznamovala njegov pogled na svet in prispevala k njegovemu uporniškemu in eksistencialno skeptičnemu izrazu.

Podobno kot Samuel Beckett in Eugène Ionesco je Božič razvijal občutek eksistencialne praznine in brezizhodnosti. Beckettovi junaki v *Čakajoč Godota* in *Konec igre* se soočajo z neskončnim čakanjem in nepremostljivo absurdnostjo obstoja, Božičevi liki v *Zasilnem izhodu* in *Križišču* doživljajo podoben občutek ujetosti v brezizhodni situaciji. V *Zasilnem izhodu* so liki ujeti v zaklonišču in zaman iščejo izhod, podobno v *Križišču*, kjer protagonist zaman čaka Cunjarja, da bi ponovno našel svoj smisel.

¹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Gledališke in medumetniške raziskave P6-0376, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Dialogi so fragmentirani in polni ponavljanj, kar utrjuje občutek brezizhodnosti. Ta formalna podobnost z gledališčem absurda nakazuje, da je Božič ne glede na lastno zanikanje delil nekatere ključne značilnosti evropske avantgarde.

Božič je eksplicitno priznal vpliv Ionescove *Učne ure* na njegovo dramo *Vojaka Joštani*. Po ogledu Ionescove predstave v izvedbi Odra 57 je Božič našel nov pristop k pisanju dram, ki ni temeljil na ideoloških resnicah, ampak na razkrivanju absurda človeškega obstoja. Medtem ko je Ionesco uporabil idejo kot orodje za manipulacijo, je Božič popolnoma opustil kakršnokoli idejno sidrišče in predstavil svet brez smisla, v katerem se dogodki ponavljajo in izgublajo vsakršen pomen.

Razprava ugotavlja, da Božičevo delo ni zgolj posnemanje evropske avantgarde, temveč je izraz specifičnega kulturnega in političnega trenutka v Sloveniji oz. Jugoslaviji. Podobno kot kasnejše gibanje retroavantgarde v osemdesetih letih (npr. NSK in skupina Laibach) je tudi Božič eklektično prevzemal tuje ideje in jih prilagajal lokalnemu kontekstu. Peter Božič je s svojimi zgodnjimi dramami ustvaril ključne temelje za drugi val avantgardnega gledališča v Sloveniji. Njegove igre združujejo osebno izkušnjo, eksistencialni pesimizem in družbeno kritiko, hkrati pa izkazujejo vpliv evropske drame absurda. Kljub določenim podobnostim z Beckettom in Ionescom ostaja Božič samosvoj avtor, ki se je odzival na specifične slovenske družbeno-politične razmere. Njegova dramatika je pomemben del slovenske gledališke zgodovine in prispeva k razumevanju kulturnih in ideoloških premikov v Jugoslaviji druge polovice 20. stoletja.